

NEUS ORTEGA i JOANA ÀLVAREZ

EL SEMINARI DE LITERATURA I CULTURA DE L'EDAT MITJANA
I L'EDAT MODERNA DEL DEPARTAMENT DE FILOLOGIA
CATALANA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA.
CURS 2006-2007

El Seminari de Literatura i Cultura de l'edat mitjana i l'edat moderna (SLIMM) és un fòrum universitari de debat sobre la recerca en curs a propòsit dels textos d'àrea catalana produïts entre els segles XIII i XVIII i del context literari i cultural medieval, renaixentista, barroc i il·lustrat, coordinat per Lola Badia i Josep Solervicens. Integren el SLIMM un grup de professors de literatura medieval i moderna de la UB i d'altres universitats catalanes, membres dels projectes d'investigació de la UB i doctors i estudiants de tercer cicle vinculats als àmbits temàtics del seminari. D'ençà de la seva fundació, el gener de 1988, ha convidat investigadors consolidats o en formació, fonamentalment d'universitats de l'àmbit català, però també de la resta de l'Estat i de procedència internacional. Vint anys després inaugura una pàgina web (<http://slimm.narpan.net>) i la publicació d'una crònica anual de les sessions.

Literatura i Cultura de l'edat moderna

El curs 2006-2007 del SLIMM es va iniciar el 19 d'octubre amb una incursió al naixement de l'aforisme a l'edat moderna: *Itinerario del aforismo en el siglo XVII: de Joanquim Setantí a Baltasar Gracián*, presentat per Emilio Blanco de la Universitat Rey Juan Carlos de Madrid. L'aforisme ens arriba des de Grècia, on estava al servei de la ciència i especialment de la medicina, a la qual era de gran utilitat perquè traçava amb concisió les propietats de tots els seus elements. Al Renaixement l'aforisme reneix i alhora viu una transformació important, perquè per primer cop es desvincula de la ciència i se situa a cavall de la filosofia i la literatura, tot i que el seu moment de màxim esplendor se situa durant el Barroc en la prosa de Gracián. La tasca més difícil és diferenciar-lo de les màximes i de les sentències; les definicions de tots tres subgèneres han romàs poc clares fins als nostres dies i sovint aquests termes han estat tinguts per sinònims. Blanco distingeix entre el terme i el concepte i conclou que l'aforisme és una forma d'exposició breu, d'autor conegut i de caràcter obert, és a dir que permet interpretacions diverses. Per aquest motiu l'aforisme funciona en les èpoques en què hom ha donat per no vàlid el paradigma exemplar que limita els paràmetres de comportament a un món en blanc i negre, és a dir, quan hom no ha pogut mantenir una re-

lació socialment harmònica amb el món; en canvi, és reivindicat en moments de crisi, quan la societat necessita múltiples solucions per al conjunt de problemes que l'envolten: durant el barroc, el romanticisme i el segle xx. Així doncs, la idea transmesa per cada aforisme no pot ésser completament transparent, perquè hom no cerca una solució inapel·lable, sinó una doctrina, moralitzant o no, que pugui emmotllar-se a les diferents situacions. Durant el barroc sovint pren la forma d'una formulació aguda, que acostuma a ser d'una certa foscor semàntica, on preval la idea d'originalitat. L'organització dels aforismes no és sistemàtica, sinó que hom acostuma a emprar el mètode del nombre tancat (el més paradigmàtic esdevindrà el 300, utilitzat en un primer moment per Eugenio Narbona (*Doctrina política y civil escrita en aforismos*, Madrid, 1621) o qualsevol altre procediment similar com l'ordre alfabètic. En aquesta sessió Emilio Blanco va fer un recorregut ben pautat per la història de l'aforisme al Renaixement i al Barroc, que permet al lector tenir una idea clara de la seva evolució i de la seva transformació com a nou gènere literari a l'edat moderna, i va plantejar la importància que les *Centellas de varios conceptos* (1614) del barceloní Joaquim de Setantí van tenir en aquest context, com a precedent immediat de la prosa de Baltasar Gracián.

La sessió del 23 de novembre del 2006 va ser a càrrec d'Iveta Nakládlová, una jove investigadora de la Universitat Autònoma de Barcelona, on el 2005 va llegir el seu treball d'investigació sobre *La lectura docta: un estudio sobre el concepto de la lectura en los tratados de educación del humanismo europeo*. La seva intervenció va tractar de *Jardines, poliantes, florilegios y silvas: lectura y enciclopedia en el Quinientos*, un esbós del que serà un capítol de la seva tesi doctoral. En l'enciclopedisme, entès com a gènere que cerca l'organització i difusió sistemàtica i coherent del saber universal, Nakládlová va diferenciar dos tipus de textos: els d'erudició llatina i els vernaculars. Ambdós es presenten com a material de referència orientat a la divulgació i, per tant, permeten una lectura instrumental —és a dir, no contínua— a partir d'índexs. Al primer grup pertanyen obres amb un univers obert, amb un ordre i una coherència interna i que vinculen la funció literària del gaudi amb l'edificació moral i ètica. En contraposició, els textos vernaculars presenten un univers tancat, no mantenen sempre una organització interna del coneixement i tenen com a element bàsic la funció del gaudi amb la finalitat de captar l'atenció del lector (es basen en la *curiositas* i la *varietas*).

A partir d'aquesta distinció Nakládlová es va endinsar en l'estudi d'una de les modalitats més freqüents dels llibres vernaculars: els llocs comuns, obres mediadores que posaven a l'abast d'un públic molt ampli reculls de les lectures més importants al voltant d'un tema o d'una gran autoritat. Un dels punts que en va remarcar són les diferències entre un conjunt de termes d'origen botànic que serveixen per a definir diverses subespècies del gènere (jardins, poliantes, florilegis, silves, vergers, prats...). Els noms que agrupen els diferents tipus de textos tenen un valor metafòric important: per exemple, la silva (selva) és una estructura desorganitzada, en contraposició al jardí, que és un espai ordenat. I seguint en el

camp metafòric de la naturalesa, Nakládalová va explicar que als prolegòmens els autors d'aquests reculls es presenten ells mateixos com a abelles, perquè extreuen la part més important de les flors per a elaborar el volum, la mel. Però els compiladors no són l'únic aspecte rellevant. Nakládalová va tractar el lligam entre escriptura i lectura. El lector adquireix un paper molt destacat: la conferenciant comparà la lectura amb la rosada i el lector amb la terra que l'acull; per tant, el llibre esdevé un element variable que depèn del seu lector. Nakládalová va exemplificar aquests conceptes a partir d'un conjunt de reculls editats a Barcelona durant el segle XVI.

La sessió del 14 de desembre de 2006 va tenir com a convidat Henry Ettinghausen, catedràtic emèrit de la Universitat de Southampton, que va presentar el 14 de desembre del 2006 *Ni diaris, ni periòdics. Els començaments del periodisme a Catalunya (segles XV-XVII)*, tema en què ha esdevingut el màxim especialista. Ettinghausen va començar amb una visió panoràmica de la història de la premsa a Catalunya: les primeres publicacions eren simplement fullets informatius puntuals i esporàdics que rebien el nom de *relacions*. Gràcies principalment a la intervenció crucial de la impremta i a la creixent eficàcia de la comunicació aquests fulls van aconseguir una difusió important que abraçava un públic lector molt divers. La informació impresa, però, a diferència de la manuscrita, havia de passar per la censura, fet que condicionava en gran part el seu caràcter: la premsa va esdevenir una eina política important emprada per a imposar la visió del poder vigent i, per tant, les informacions eren sempre parcials. Les publicacions més serioses, de temàtica cortesana i eclesiàstica, conviuen amb una premsa de caire més popular basada en el sensacionalisme i que tractava tota mena de desastres naturals i de guerra (sempre les derrotes alienes i les victòries pròpies), de successos sangonosos i de deformitats humanes, notícies que evidencien la fràgil frontera que existia entre la ficció i la realitat. Aquest distanciament de la realitat que caracteritzava la premsa popular l'allunya del nostre concepte actual de periodisme i l'apropa al món de la literatura; al debat posterior es va veure com, en efecte, alguns textos literaris de l'època comparteixen moltes de les característiques d'aquestes relacions.

Segons Ettinghausen Catalunya va ser pionera a la península en la producció de gasetes durant els primers anys de la Guerra dels Segadors. No obstant això, aviat es van deixar de publicar i no va ser fins anys més tard que es produïren a Madrid les primeres manifestacions sòlides i de publicació constant, que no eren sinó traduccions parcials de gasetes europees. Finalment Ettinghausen va analitzar amb més profunditat algunes de les relacions de successos barcelonines que havia editat en el seu llibre *Notícies del segle XVII: la premsa a Barcelona entre 1612 i 1618* (Arxiu Municipal de Barcelona, 2000), il·lustrant la mentalitat de la societat del renaixement i del barroc, fet que li va permetre fer un exercici de comparació entre la societat catalana d'ara i d'abans, integrant els vincles amb la resta d'Espanya i amb els països de la Mediterrània.

Joan Ramon Veny, catedràtic de la Universitat de Lleida, va presentar el 8 de març de 2007 les dues prosòdies inèdites d'Antoni Febrer i Cardona amb el títol de: *Una adaptació catalana inèdita de les prosòdies del pare Álvarez i de De Wailly a la Menorca de la Il·lustració*. Es tracta de l'adaptació al català que va fer Febrer i Cardona de les prosòdies d'Emanuel Álvarez i de Noël François De Wailly: *Las Règlas de la Cantidad ô Explicació de la Prosòdia d'el P. Alvarez* (Maó, 1800) i *Compéndi de la Poesía Menorquina ô Principis en que se fundan las Réglas á las quâls els Versos están subjéctes y sens las quâls no sebrían tenir gracia ni harmonía* (Maó, 1818), respectivament. Veny situa aquestes dues obres dins de les prosòdies catalanes escrites des de l'edat mitjana fins al segle XIX i remarca la importància del seu procés d'adaptació, perquè no es tracta d'una simple traducció, sinó que el text català incorpora aportacions molt interessants des del punt de vista històric i de construcció d'una prosòdia.

Febrer i Cardona escull l'obra del pare Álvarez perquè és molt eficaç. Es tracta d'una obra de gran difusió, molt disseminada en el temps i en l'espai, abraçant tant l'àmbit nacional com l'internacional (va ser traduïda a moltes llengües, fins i tot al japonès i al xinès). Les causes que expliquen aquest gran èxit són bàsicament tres: la gran eficàcia didàctica o practicitat, la fidelitat als autors clàssics i l'esforç per ser independent dels gramàtics coetanis. Veny exposa els recursos que va fer servir per aconseguir un alt grau d'eficàcia: una diàfana separació de les matèries (sintaxi, morfologia, prosòdia); la diferenciació de les explicacions en portuguès i els textos en llatí fent servir tipografies diferents; i el fet de no servir-se, com era costum en aquell moment, de la versificació dels preceptes. Quant a De Wailly, tota l'obra gramatical de l'intel·lectual menorquí participa de les idees del gramàtic francès.

Les prosòdies de Febrer i Cardona són encara inèdites, com bona part de l'obra d'aquest autor, però properament apareixeran editades a l'Institut d'Estudis Catalans per Joan Ramon Veny, com a part del projecte iniciat l'any 2001 sobre l'edició de l'obra completa de l'intel·lectual menorquí, dirigit per Maria Paredes i a càrrec de l'IEC, de l'Institut Menorquí d'Estudis, de Publicacions de l'Abadia de Montserrat i de la Universitat de les Illes Balears.

Finalment, Ramón Valdés, investigador de la Universitat Autònoma de Barcelona, va presentar el 29 de març del 2007 *Sátira menipea y narración de la historia en Erasmo, Vives y Valdés*, un recorregut per les obres d'aquest gènere que s'origina a l'antiguitat grecollatina (Llucà i Sèneca) i que reneix a l'edat moderna. El conferenciant va situar en l'òrbita de la sátira menipea el *Diálogo de Mercurio y Carón* i el *Diálogo de Lactancio y un arcidiano o de las cosas acacidas en Roma d'Alfonso Valdés*, i va considerar que en podien ser precedents Joan Lluís Vives amb *De Europae disidiis et bello turcico* (1526) i Erasme de Rotterdam amb *Iulius exclusus* (1513-1514) i *Charon* (1523). Un altre autor que inclou en el bagatge cultural d'Alfonso Valdés és Giovanni Pontano, que va escriure també el seu *Charon* (1467), l'edició princeps del qual data del 1491 (*Dialogi qui Charon et Antonius inscribuntur*, Mathias Moravus, Nàpols).

A partir de les traduccions i les edicions de Sèneca (la *Apocolocyntosi*, amb l'edició prínceps el 1513) i de Llucià (els *Diàlegs dels morts*, *El somni o el gall*, *Caront o els contempladors*, *La travessa o el tirà* i l'*Ícarmenip*) el segle XVI incorpora novament la sàtira menipea a la producció literària renaixentista, en tant que gènere idoni per a aclarir els fets històrics mitjançant recursos extrets de la ficció. Les possibilitats que presenta són interessants. D'una banda, un recurs comú que ofereix és l'entrevista *postmortem* d'aquell personatge històric que va participar en els fets que l'autor vol analitzar. Per tant, la ficció té la funció d'eliminar tota possible falsificació de la història, objectiu molt important des de la concepció humanista. D'altra banda, el distanciament o visió panoràmica que hom presenta al lector ajuda a relativitzar els fets històrics. El conferenciant va utilitzar diversos textos teòrics de Joan Lluís Vives per argumentar que en un període en què la raó se superposa a la imaginació, la ficció, emparentada amb el gaudi, és lícita només quan comporta una utilitat. En la sàtira menipea la barreja de comicitat i seriositat serveix per a denunciar una situació real en un marc de ficció. El cinisme i el joc es combinen al servei de la *utilitas*: la crítica a un esdeveniment o al comportament d'una gran autoritat històrica i/o política.

NEUS ORTEGA

Literatura i cultura de l'edat mitjana

Les sessions de tema medieval les van inaugurar el 9 de novembre de 2007 Miriam Cabré i Sadurni Martí, professors de la Universitat de Girona, amb una aportació a propòsit de *Noves hipòtesis sobre el cançoner Sg: disseny, taller, comitent*. El manuscrit 146 de la Biblioteca de Catalunya és l'únic testimoni de poesia trobadoresca copiada sobre pergamí conservat a Catalunya i el principal testimoni de la lírica de Cerverí de Girona. L'estudi codicològic del manuscrit permet de formular diverses conjeitures sobre la procedència i la datació del còdex, que, tot i restar inacabat, va ser concebut com un objecte de luxe i executat en un taller sobre el qual comencen a aparèixer dades. L'estudi comparatiu de la decoració, per exemple, permet d'agrupar Sg amb altres productes catalans del XIV i la inclusió de determinats poetes entre els occitans i els catalans que completen el repertori dels continguts apunten en la direcció dels comtes de Pallars, estretament vinculats, encara a la segona meitat del XIV, amb la vida cultural i política del territoris veïns del nord dels Pirineus. La sessió va ser il·lustrada amb tota mena de detalls gràfics oportunament projectats.

Víctor Millet, professor de filologia alemanya de la Universitat de Santiago de Compostel·la, també va parlar de poesia i de cançoners el 30 de novembre de 2007, amb una proposta sobre: *Minnesang. Una aproximació a la poesia trobadoresca alemanya per a un debat interdisciplinar*. El seminari va oferir una panorà-

mica comparativa de la lírica trobadoresca romànica i l'alemanya, dues tradicions de gran pes a la literatura medieval, que no es posen gaire sovint en contacte i menys en comparacions estretes dels diversos moments de la seva evolució. El corpus de poesia de tall trobadoresc en alemany es divideix clarament en dos grans gèneres: la poesia amorosa, és a dir, *Minnesang*, i la proverbial. S'inicia a mitjan segle XII, entre ca. 1160 i 1210 comença a mostrar influència romànica i arriba fins a principis del s. XIV. Els cançoners conservats presenten una doble tipologia: antològics ordenats per autor o monogràfics dedicats a un o dos autors. Tot i que la cançó alemanya a partir de ca. 1160 rep una evident influència de la lírica dels trobadors occitans, presenta uns trets característics que van de les tècniques de versificació (mètrica diferent, absència de *refranh* i d'enllaçament de cobles i freqüent desordre en la seqüència estròfica) a d'altres característiques, com pot ser la menor «biografització» (que es manifesta per exemple en l'absència dels noms de dames i trobadors o el fet que mai s'indiqui un motiu per la impossibilitat de l'amor, i s'eviti especialment de dir que la dama és casada). L'anàlisi de la poesia de Walther von Vogelweide, exemplificada amb la lectura d'un parell de cançons, revela una gran tendència a la reflexió metaliterària. Finalment, l'evolució de la lírica alemanya al segle XIII es pot classificar en tres grans línies: la continuació dintre dels paràmetres establerts, la tendència cap a un preciosisme formal amb menor profunditat de continguts i la tendència cap a la paròdia. En aquesta última línia destaca l'obra de Neidhart, molt peculiar i característica de la lírica alemanya. Uns breus apunts sobre el lai i el sirventès acaben de dibuixar les principals diferències amb la tradició romànica.

Les definicions de Ramon Llull: entre lògica àrab i teories de la definició modernes és el títol de la sessió celebrada el dia 18 de gener de 2007. Alexander Fidora (Universitat de Frankfurt/ICREA-UAB) fa, en poc més d'hora i mitja, una descripció i una anàlisi minucioses de la teoria de la definició. El punt de partida, a mode d'introducció, és Aristòtil, que defensa quatre tipus de definició: 1) definició nominal; 2) definició per la causa; 3) definició del gènere i de les diferències, i 4) definició per divisió. La definició aristotèlica triomfa a l'edat mitjana, no només en la lògica cristiana sinó també en la lògica àrab. Porfiri i els seus comentaristes opten per una definició descriptiva que fa fortuna en la tradició àrab.

Per a l'estudi del desenvolupament de la teoria lul·liana de les definicions cal, en primer lloc, examinar el *Compendium Logicae Algazelis*. En aquesta obra de Llull, el beat mostra un interès molt viu per la definició, i la teoria de la definició que presenta és complexa. Per a Llull, la definició té diversos components, ja que es coneix de tres maneres diferents el que és una cosa: 1) pel gènere, 2) per l'espècie i 3) pel signe (*signum*). A la *Logica nova* es troben les mateixes referències a la definició, sembla una versió comprimida del *Compendium*. Tot i així, Llull hi opta, a la *Logica nova*, per unes definicions descriptives que no segueixen el model tradicional d'aquest tipus de definicions: no es construeixen a través dels accidents i de les propietats, sinó a través dels actes propis i necessaris de la potèn-

cia o del subjecte que li és coessencial. Per passar del *Compendium* a la *Logica Nova*, és necessari analitzar alguns fragments de l'*Ars amativa*, en què l'autor fa una distinció fonamental entre propietats essencials i accidentals, la qual cosa no trobem a la lògica aristotèlica ni a l'àrab. Així doncs, Ramon Llull adapta i supera el concepte tradicional de la definició descriptiva, quan s'adona de la potència de la definició descriptiva a través dels correlatius. Això porta Llull a fer una descripció dinàmica i coessencial. Amb tot, Llull no abandona les definicions tradicionals, sinó que les complementa amb el seu tipus de definicions. Nicolau de Cusa s'adona que la teoria lul·liana de la definició permet el coneixement no només de l'espècie, sinó també del mateix individu.

Ja al segle xx, la teoria de les descripcions de Russell/Quine permet veure la importància de la teoria lul·liana. Russell afirma que una proposició amb una expressió descriptiva complexa no es refereix a res. Cal doncs, suggerir Russell, substituir les expressions descriptives per les definicions contextuals. Quine proposa reduir els noms d'una sola paraula a definicions contextuals, han de ser transformats en una descripció. En definitiva, la teoria de les descripcions de Russell/Quine s'assembla a la de Llull, hi ha una certa continuïtat.

Raquel Parera, becària de doctorat de la Universitat Autònoma de Barcelona, va exposar el 22 de febrer de 2007 *Andreu Febrer i la seva traducció de la «Comèdia» de Dante*, seminari sobre els resultats del treball de recerca que ha llegit recentment. L'objectiu de la tesi doctoral, ara, és continuar estudiant la traducció d'Andreu Febrer i la llengua a partir d'una edició de l'*Infern* que tingui en compte les *varia lectio* de la transmissió italiana publicada fins avui. Tot i que la feina de Parera encara està en procés, Parera va resituar, primerament, la figura d'Andreu Febrer i va resoldre, en segon lloc, algunes qüestions relacionades amb l'estudi del manuscrit.

De l'examen de la documentació exhumada fins al moment, es desprèn una biografia de Febrer regida per la seva formació de lletres, cosa que l'acosta més a Bernat Metge, funcionari cancelleresc com ell que de ben segur coneixia, ja que tots dos van treballar a l'escrivania de Joan I i Martí l'Humà.

La traducció de la *Comèdia* formà part de l'activitat literària de Febrer. El colofó de l'únic manuscrit que n'ha pervingut, conservat a la biblioteca d'El Escorial amb la signatura L.II.18, ha donat lloc a interpretacions diferents segons la crítica. L'explicació més plausible per a Parera és que el colofó, tot sencer, es correspongui amb el de l'autògraf i s'hagi anat reproduint al llarg de la transmissió manuscrita fins arribar a L.II.18, de manera que dataria la traducció de la *Comèdia* i no pas la còpia conservada. Coincideix amb Martí de Riquer, tot assumint el 1429 com a data de finalització de la traducció.

Hi ha diversos indicis paleogràfics i codicològics per datar L.II.18 a la segona meitat del segle xv: similituds amb alguns còdexs datats a la segona meitat del segle xv o la decoració de les inicials de tercina o la filigrana del paper. També hi ha evidències textuais —errors manifestos tant en la còpia com en les correc-

cions— que contribueixen a corroborar que el còdex no pot ser autògraf ni idiògraf, sinó una còpia posterior.

La nova col·lació ha permès descobrir que el manuscrit és acèfal. El còdex conservat no revela a qui va dedicar Andreu Febrer la seva traducció, però representant una hipòtesi poc difosa de Riquer, pot arribar a la conclusió que, molt probablement, dediqués la seva obra a «lo rey don Alfonso, rey d'Arago».

El manuscrit mostra dos processos de correcció que Parera ha examinat críticament per tal de determinar-ne el valor ecdòtic. Tenint en compte aquestes correccions, ha establert els criteris de fixació del text.

Raquel Parera va acabar la seva intervenció afegint-hi que la transmissió de la traducció de Febrer va ser més abundant del que ens faria pensar l'únic manuscrit conservat. A banda dels indicis textuais que fan suposar l'existència d'altres testimonis, n'existeix un manuscrit a Sant Miquel dels Reis, i es conserva un inventari de finals del segle xv que registra un altre exemplar de la *Commedia* en català a casa d'un important mercader. Aquesta dada d'inventari demostra que la circulació de la traducció de Febrer va ultrapassar els cercles estrictament cortesans i es va prolongar en el temps, almenys una cinquantena d'anys després de la seva culminació. Això demostra l'interès que devia desvetllar, ja en època medieval, la traducció catalana en vers d'una de les obres cabdals de la literatura de tots els temps.

El 26 d'abril de 2007, Montserrat Galí, becària de doctorat de la Universitat de Girona, va presentar els resultats del seu treball de recerca: Vida i obra de Mossèn Avinyó, orientat a contribuir a l'estudi sobre la producció literària a la cort dels Trastàmars aragonesos especialment a partir de la segona meitat del segle xv, a la cort de Joan II.

Quant als aspectes referents a la vida de Lluís d'Avinyó, el *Cancionero de Vindel* i el *Dietari de la Diputació* ajuden a situar Mossèn Avinyó en la cort de Joan II. La recerca als arxius ha permès ubicar-lo en un període que va des de 1439 fins passat el 1479 (al servei dels reis Catòlics), concretament els documents han facilitat establir-lo al Penedès i a Tarragona al voltant de la dècada dels 40, en l'ambient cortesà on es troba, entre d'altres, el poeta Pere Torroella.

Galí delimita l'entorn d'Avinyó a través de la possible relació amb altres personatges de l'època com ara Pere Antoni de Rocacrespa, cavaller, algutzir i familiar de Joan II i a qui s'encarreguen missions importants al llarg dels anys 60; Joan d'Íxar; Francesc de Pinós; Bernat Çapila; Bernat Fivaller; la 'viuda de Ribes', que apareix elogiada al poema «Ribas soys que derribáys»; o la dama Cardona, lloada al poema «S'invega fos morta tornar'a rebiure»... Així mateix, se l'associa, per exemple, amb un cercle literari a Tarragona, en què es troba Pere d'Urrea, arquebisbe d'aquesta ciutat i germà del poeta López Ximénez de Urrea.

Pel que fa a l'obra d'Avinyó, el poeta és autor de 22 poemes, 14 en català i 8 en castellà, repartits entre el *Cançoner de París* o *Cançoner d'obres enamorades* (hi trobem 10 poemes en català i està identificat com a J, segons la terminologia de Mussafia) i el *Cancionero de Vindel* (8 poemes en castellà i 4 en català, que és

i conegut com a *NH2/T*, segons la tradició castellana/segons Mussafia). El Cançoner *K* és una còpia de *J*, i només hi trobem la tornada d'un poema d'Avinyó. D'aquests cançoners, Galí bandeja aquella informació de fàcil accés i comenta només algunes dades destacades d'aquelles que es desprenen del seu estudi. Això és, primerament, el fet que al manuscrit *J* hi aparegui el terme 'mossèn' per fer referència a Avinyó (denominació utilitzada a partir de 1461) fa reconsiderar la data exacta del manuscrit. En segon lloc, el ms. *K* és una còpia o un esborrany de *J*, i únicament conserva la tornada de l'últim poema que conté *J*, «Tots mos delits en punt volguí perdre», i respecte del qual no presenta cap divergència.

Per acabar, Montserrat Galí analitza les principals referències literàries d'aquest poeta. Per exemple, Avinyó utilitza el decasíl·lab amb cesura tan recurrent en Ausiàs March i fins i tot en parafraseja alguns versos. Juan de Mena, i en grau menor Jordi de Sant Jordi, són també alguns dels autors que mossèn Avinyó pren com a referència en les seves obres.

Propaganda i dissimulació: Frederic de Sicília, vist per Muntaner és el títol que Josep Anton Aguilar de la Universitat Catòlica de València va donar a la sessió del 24 de maig de 2007. A través d'un extens recull de textos, Josep Anton Aguilar fa palesa la intencionalitat laudatòria de Ramon Muntaner a l'hora de presentar la figura de Frederic de Sicília.

Primerament, Josep Anton Aguilar analitza el capítol 32 de la *Crònica de Muntaner*, en què s'expliquen les desavinences entre Frederic II i el papat, que van acabar desembocant en una guerra. Les simpaties de Ramon Muntaner pels Hohenstaufen i els seus hereus són visibles durant tot el text. Els nobles sicilians el nomenen rei Frederic *terç* i fan referència a les profecies que vaticinaven l'aparició d'un Frederic III com a esperança de reforma efectiva de l'Església.

La pau d'Anagni vista per Muntaner és un altre dels capítols de la historiografia catalana examinats per Josep Anton Aguilar. Muntaner narra la renúncia de Jaume II al regne de Sicília, però no fa esment de la reacció dels sicilians. En canvi, a la *Crònica General* de Pere el Cerimoniós s'explica el desengany dels ambaixadors en saber que Jaume II els havia desempatat. Les *Rerum Sicularum* de Niccolò Speciale (s. XIV) i el *Libre de les conquestes de Sicília* (*Chronicon Siculum*) també aporten detalls interessants sobre aquest moment de la història.

La Batalla de Falconaria (1299), entre Frederic II de Sicília i Felip I de Taranto, rei de Nàpols, també centra l'atenció del seminari. Muntaner narra l'episodi gairebé èpicament, i afirma que Felip I va caure del cavall i va estar a punt de morir, però Frederic II li perdonà la vida, per misericòrdia. Els mateixos fets a la versió de Speciale prenen una significat diferent: en fa un relat més realista.

El misteriós viatge del rei d'Aragó a Itàlia per «negociar» la pau entre l'Església, els Anjou i el seu germà Frederic també és objecte d'estudi. Jaume II com a mitjàncer entre els Anjou i Frederic, a la *Crònica* de Muntaner, és tractat molt sumàriament. A més, Ramon Muntaner afirma que Jaume II no es dirigia a cap campanya bèl·lica, però, estranyament, va parar cent cinc galeres. Cal consultar,

doncs, altres fonts per esbrinar els veritables objectius de Jaume II. La batalla naval del Capo d'Orlando (1299), entre Jaume II i Frederic III per la regència de Sicília, i les conseqüències d'aquest enfrontament també són presentades succintament per Aguilar a través d'alguns fragments de la *Crònica General* de Pere el Cerimoniós i de la *Nuova Cronica* de Giovanni Villani.

La guerra de Frederic contra Carles de Valois, i la pau de Caltabellota (1302), són els següents punts d'aquesta àmplia anàlisi textual. Muntaner explica el fracàs de l'exèrcit de Carles de Valois, conseqüència, en gran part, de malalties com ara la pesta.

Durant el regnat de Robert I el Savi, després de la mort de Carles II l'any 1309, el problema de Sicília (la rivalitat entre els angevins i el cap de la branca siciliana del casal de Barcelona, Frederic d'Aragó) va revifar amb una virulència no experimentada des de la signatura dels acords de Caltabellota (capítol 256 de la *Crònica* de Muntaner), pels quals el monarca siculocatalà havia aconseguit que se li reconegués la possessió de l'illa com a títol vitalici.

Finalment, les tensions entre el rei de Nàpols i el de Trinària desemboquen en una guerra el 1314. Muntaner culpa Robert d'Anjou de la situació esdevinguda i parla de la inoperància de l'enemic. La treva signada *per mà de les reynes* es trencarà i Muntaner optarà per autocensurar-se i ometre una explicació clara i oberta de les causes d'aquesta nova guerra entre angevins i siculocatalans. L'aparent neutralitat del cronista de Peralada es converteix, altra vegada, en dissimulació i maquillatge dels fets històrics, en realitat, amb intencions apologetiques.

L'última sessió del seminari, el 7 de juny de 2007, va comptar amb la presència de Sebastià Giralt, que va parlar d'*Arnau de Vilanova davant la màgia i l'astrologia*. Giralt va presentar la figura d'Arnau de Vilanova com la d'un metge vinculat a les arts ocultes, però lluny de la imatge llegendària i apòcrifa que el relaciona amb l'alquímia. A la baixa edat mitjana, es pot parlar de màgia superior i inferior. La primera és la màgia que trobem escrita i es divideix alhora en nigromància —màgia il·lícita— i en màgia natural —màgia lícita, propera als mecanismes de la natura. La màgia inferior, en canvi, és la màgia que es transmet oralment.

De la màgia il·lícita, en parla l'epístola *De reprobacione nigromantice fictionis*, la primera obra d'Arnau de Vilanova que tracta de les arts ocultes. Aquest opuscle de 10 pàgines és un text dens, molt escolàstic. S'estructura en tres parts: una introducció, en què hi ha una dedicatòria al bisbe Jaspert; un nucli, que és una *quaestio*, en aquest cas una argumentació contra el principi fonamental de la nigromància —això és, la possibilitat de dominar els dimonis per mitjans naturals o sobrenaturals—; i, finalment, un epíleg en què es denuncia la malenconia soferta pels nigromants.

Segons Arnau de Vilanova, la possibilitat d'invocar els dimonis i dominar-los és una invenció per provocar la perdició dels homes. Al segle XIII hi ha una literatura en contra de la nigromància, que intenta discriminar els sabers lícits d'aquells que són il·lícits. De fet, fins al segle XIV, la màgia diabòlica és entesa com un mer engany.

En les paraules de Vilanova podem intuir la presència de tradicions diverses,

com la màgia àrab, o d'autors com ara Albert Magne o Tomàs d'Aquino. Arnau de Vilanova utilitza la medicina per atacar la nigromància. Creu que el mal dels nigromants és causat per una lesió de la raó. Aquesta creença parteix de la doctrina de Galè, tal com figura en l'obra de Constantí l'Àfricà.

Quant a la màgia lícita, la màgia natural ocupa un lloc en el saber universitari. Tot el que és creat rep unes propietats ocultes, procedents dels astres (*virtus occulta proprietatis*). Arnau i d'altres autors distingeixen entre les facultats específiques (tots i cadascun dels individus de l'espècie, *forma specifica*) i les facultats individuals. Aquestes propietats tenen aplicacions terapèutiques: contra el dolor, les malalties mentals; poden generar verins i antidots (triaga). Les propietats ocultes, però, també poden perjudicar l'individu: poden generar malalties mentals. Això és, alienació, demència, etc.

A l'*Speculum medicinae*, Arnau de Vilanova defensa l'existència de quatre qualitats (calent, fred, sec i humit, cadascuna de les quals guareix la contrària). I també parla de les qualitats primàries i secundàries d'un compost. Això no obstant, les propietats ocultes només es poden trobar a través d'experiències casuals, fortuïtes i poden ser positives o negatives i afectar una part del cos o el cos en general.

En l'epistemologia arnaldiana, la revelació és l'únic camí per arribar a la fe. S'estableix un cert paral·lisme entre la fe revelada i el saber mèdic revelat. De totes maneres, Arnau de Vilanova demostra prevenció davant l'aplicació d'un nou remei. En altres paraules, sovint prefereix recomanar els remeis convencionals abans que provar un remei nou que ha llegit en algun llibre.

També cal tenir en compte la influència de l'astrologia en la medicina del segle XIII. Les propietats ocultes que desprenen els astres poden influir també en la salut de les persones. Arnau de Vilanova hi fa referències disperses. Quant a les monografies que se li atribueixen sobre aquest tema (*De iudiciis astronomies*, *De sigillis*), l'autoria de Vilanova és dubtosa, segons afirma Giralt.

La melotèsia zodiacal, per exemple, és el sistema pel qual es posen en relació les parts del cos humà amb els signes del zodíac. Arnau és un pioner dels segells astrològics (discos d'or amb la figura d'un signe zodiacal), n'és un referent durant molt de temps. Com a mostra, hi ha documents que proven que el 10 de juliol de 1301 Arnau es va recloure al castell del Papa de la Sgurgola, prop d'Anagni, per escriure un opuscle per a la salut del papa que va provocar gran admiració al mateix Bonifaci: «m'ha fet uns segells d'or [...] que em protegeixen del dolor del càlcul». Així mateix, ens informa que les mesures terapèutiques prescrites per ell, entre les quals hi ha un segell d'or amb el signe de leo inscrit, van ser tan eficaces que el mateix malalt reconeixia deure-li la vida.

L'astrologia era entesa com un saber auxiliar que, sovint, donava prestigi al metge. Però no hem d'oblidar que les referències a les propietats ocultes són minoritàries, només s'utilitzen com a recurs complementari després d'altres remeis o dietes. Per tant, no ha de ser perpetuada la imatge d'un Arnau esotèric.